

THE CONSERVATION WORKS ON THE PULPIT DOOR WINGS IN THE HANAFIS SECTION OF DIYARBAKIR GREAT MOSQUE

ABSTRACT

In this study, the conservation and restoration works, carried out on the pulpit door wings of the Hanafis section of the Great Mosque (*Ulu Camii*), which has a value as the complex as, were explained.

The analysis is indicated that the pulpit door wings are composed by walnut, black poplar and linden woods, and, their surfaces were painted many times. These inappropriate types of paint layers were cleaned layer by layer by using methylene chloride based paint remover, and the original inlaid decorations were evaluated. After this cleaning application, the missed parts of the door wings were completed by implanting the same kind of wood. The iron materials of the door wings, as nails, reinforcing bands etc, were mechanically cleaned and covered by zinc based antirusting base and paint. As the results of this work, it is ensured that the original states of the pulpit doors are exhibited in a healthy condition.

Diyarbakır Ulu Camii Hanefîler Bölümünde Yer Alan Minber Kapısını Koruma Çalışmaları

FATMA MERAL HALİFEOĞLU,
CAVİT CESUR,
AHMET GÜLEÇ*

1. Giriş

Cami, kilise, saray vb. anıtsal yapılar kadar, bu eserlerin tamamlayıcıları olan yapı elemanlarının da korunma ve onarımı, dikkat ve hassasiyet gerektiren önemli restorasyon uygulamalarıdır.

Bu prensip kapsamında, uzman konservatör tarafından titizlikle

Erken İslam dönemine ait Şam Emeviye Camii'nin Anadolu'ya yansıması olarak yorumlanan Diyarbakır Ulu Camii, İslam aleminin 5. Harem-i Şerifi olarak kabul edilmektedir.

yürütülen restorasyon çalışmaları sonucunda, koruma ve onarımı yapılan eserin özgün elemanları ile birlikte kullanılması ve / veya sergilenmesinin yanı sıra; yapının tarihi, etnografik ve teknolojik özelliklerinin devamlılığı da sağlanmış olacaktır.

Bu çalışmada, Diyarbakır Ulu Camii koruma ve onarım projesi kapsamında, Hanefîler bölümünde bulunan minberin kapı kanatları üzerinde yürütülen koruma uygulamaları anlatılmıştır.

2. Diyarbakır Anıtsal Mimarisinde Ulu Camii

Diyarbakır Ulu Camii, surların çevrelediği geleneksel kent alanının kuzeybatısında, Camii-i Kebîr Mahallesi'nde yer alan bir yapı topluluğudur (Şekil 1). Kaynaklarda caminin, kentin 639'da Araçlar tarafından fethiyle, planı ve boyutu bilinmeyen ancak koruma-onarım uygulamaları sırasında Hanefîler bölümünde ve doğu cephesinde kalıntıları kısmen açığa çıkarılan Mar Toma Kilisesi'nden dönüştürülmüş olduğu belirtilmektedir. Kent, 1085 yılında Selçuklulara

geçmiş, yapıda 1090'da kapsamlı bir onarım yapılmıştır. Camideki birçok yazıttan, yapının daha sonra da onarılarak eklemeler yapıldığını öğrenmekteyiz. Yıldırım düşen kare gövdeli minaresi 1839, avludaki şadırvan ise 1849 yılında yaptırılmıştır (Tuncer, 1996). Erken İslam döneminin ünlü Şam Emeviye Camii'nin, benzerliklerden dolayı Anadolu'ya yansıması olarak yorumlanan Diyarbakır Ulu Camii, İslam aleminin 5. Harem-i Şerifi olarak kabul edilmektedir.

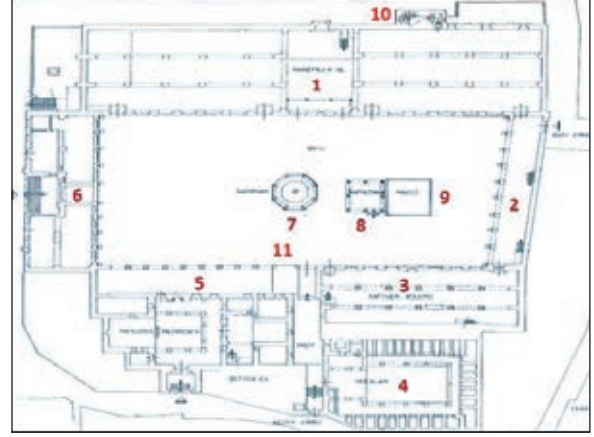
Dikdörtgene yakın geniş avlunun çevresinde, güneyde Hanefîler Bölümü, kuzeyde Şafilere Bölümü, kuzey giriş aralığı, Mesudiye Medresesi, geleneksel bir ev ve helalar; doğuda daha önce Muvakkithane olduğu söylenen kütüphane, doğu girişi; batıda ise, batı girişinin de yer aldığı batı revağı ile üstündeki Kur'an Kursu dershaneleri bulunmaktadır. Sekizgen, sivri piramidal külahlı, Osmanlı döneminde yapılmış şadırvan ile birkaç basamakla yükseltilmiş namazgâh ve havuz,

* Doç. Dr. Fatma Meral Halifeoğlu; Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, e-posta: mhalife@gmail.com; Konservatör Cavit Cesur, e-posta: cesurcavit@gmail.com; Doç. Dr. Ahmet Güleç, e-posta: ahmetgulec1960@gmail.com.

geniş avluda yer alan diğer birimlerdir. Avlunun kuzeyinde, Mesudiye Medresesi avlu revağı ile kuzey giriş

aralığının önünde bir güneş saati bulunmaktadır (Şekil 2). Ayrıca güneybatıda dışarıdan bir sokakla

ayrılan Zinciriye Medresesi de Ulu Cami yapı topluluğunun bir parçası olarak kabul edilmektedir.

Şekil 1, 2. Diyarbakır Suriçi Haritasında Ulu Cami ve planı (1. Hanefiler Bölümü, 2. Batı Kanadı, 3. Şafiler Bölümü, 4. Helalar, 5. Mesudiye Medresesi, 6. Doğu Kanadı, 7. Sadırvan, 8. Namazgâh, 9. Havuz, 10. Minare, 11. Güneş saati)

3. Hanefiler Bölümünün Mimari Özellikleri

Ulu Cami, yapı topluluğunun güneyindeki tek yapı olup 64 m uzunluğundadır ve avlunun güney cephesini oluşturmaktadır. Yapı, doğu-batı doğrultusunda üç sıra sahnın mihraba dik gelen bir sahnla kesildiği, dörtgen planlı bir alandan oluşmaktadır. Güneyde, dışa taşkın olarak içten ve dıştan üç cepheli bir mihrapla, eksenin doğusunda yer alan ancak ana eksenine göre daha sade düzenlenmiş ikinci bir mihrap bulunmaktadır. Yanı sıra,

iç kısımdaki ana mihrabın aksında, avluya bakan üçüncü bir mihrap yer almaktadır.

Yapının zemin katında, güneyde minareye giriş ile güneybatı köşe arasındaki üç ve kuzey cephedeki on altı açıklığın dört tanesi kapı, diğerleri pencere olarak kullanılmaktadır. Güney cephenin eksenini ile batı köşesinin tam ortasında yer alan dörtgen minareye yapı içinden çıkılmaktadır. Yapı, sahnin kemerlerinin üzerine oturan ahşap kirişlemeli ve hafif

eğimli ahşap üzeri kurşun kaplama bir çatıyla örtülüdür. Mihrap önü, bezemeli ahşap tavanlı bu bölüm, sahnlara dik olarak üçgen bir alınla daha fazla sivrilen bir çatıyla geçilmiştir.

Hanefiler bölümünde, minberle mihrabın karşısında Osmanlı dönemi yapısı ahşap müezzin mahfili bulunmaktadır. Avluda son cemaat yeri mihrabı işlevi gören bu kısmın üzerinde, özgünlüğünü koruyan ahşap bir mükebbire¹ mevcuttur.

4. Hanefiler Bölümündeki Minberin Malzeme ve Süsleme Özellikleri

Hanefiler bölümündeki minber, mihrabın batısında yer almaktadır ve mikritik kireçtaşından yapılmıştır. Taht, gövde ve kapı bölümlerinden oluşan minberin, zeminden kubbeye kadar yüksekliği 7 m'dir. Genişliği 1.20 m, uzunluğu 6.20 m olan minberin ön yüzünde, taht bölümüne çıkışı sağlayan ahşap

kapılı, basık kemer açıklıklı bir giriş bulunmaktadır (Şekil 3, 4, 5). Kapı kanatlarında, ahşap malzeme kakma olarak kullanılmıştır. Kapının menteşe, mil ve yuvadan oluşan geçmeli kilit sistemi ve birleşim noktalarında bulunan L ve üç köşeli yıldız gibi metal elemanlar ise demirden yapılmıştır. Basık

kemerin yüzeyinde ters-düz palmetten² oluşan bitkisel bir kompozisyon yer almaktadır. Kemer köşeliklerine birer lale dalı işlenmiştir. Kapı, alt ve yanlardan bitki motifli bir bordürle çevrelenmiştir. Bordürde belirli aralıklarla ardışık olarak lale, hatai³ ve narçiçekleri yerleştirilmiştir.

¹ Mükebbire: Büyük camilerde müezzinlerin son cemaat bölümünde imamın tekbirlerini tekrarladığı çıkıntılı balkon.

² Palmet: Kaynağı Asurlular olarak bilinen ve çok zengin çeşitleri olan bu motifler, İslam eserlerinde sade ve zarif bir tarzda çizilmiştir.

³ Hatai: Stilize yaprak, filiz ve çiçek motiflerinin birbirine dolması ile oluşturulan, Orta Asya kökenli bir süsleme biçimidir (<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/AGK%C3%9CN-Banu-T%C3%9CRK-S%C3%9CSLEME-SANATINDA-HATAI%C4%B0LER.pdf>).

Şekil 3, 4, 5. Minber kısmında, minber kapısı ve kemerü üzerinde bulunan süslemeler ve iki kartuş içerisinde sülüs hat ile yazılmış Kelime-i Tevhid'in restorasyon öncesi genel görünüşü.

Bir motifin kenarlarından gelişen, palmet, pençberk⁴ ve yapraklarla zenginleştirilen kıvrık dallar, bir üstteki motifi oval olarak çevreleyip, onu takip eden motife

bağlanmaktadır. Bu düzen, her motif için aynı şekilde devam etmektedir. Kapı kemerinin üstündeki iki kartuşun içine sade sülüs⁵ hatla Kelime-i Tevhid yazılmıştır.

Kartuşlar yanlarda palmet ve lalelerle sonlanmaktadır. Minberin taç kısmında dış kenarlarda, "S" ve "C" kıvrımları yapan üç bölümlü bir düzenleme görülmektedir.

⁴ Penc: Gül, gül goncası, papatya ve benzer çiçeklerin kuş bakışı görünüşünün stilize edilerek çizilmesidir. Çiçekler yapraklarına göre biçimlendirilir. Pençberk, beşlik yaprak demektir.

⁵ Sülüs: Arapça'da üçte bir anlamına gelir. Bu yazıya sülüs denmesinin sebebi, daima üçte birlik oranın göz önünde bulundurularak yazılmasındandır.

Bu kısma bitkisel bir kompozisyon islenmiştir. Kompozisyonda, dikey eksene yerleştirilen iki çiçek motifini oval formda çevreleyen ve kıvrık dallardan gelişen rûmiller

ve çiçek motifleri, boş yüzeyleri süslemektedir. Orta bölüm oval formda bir tepelikle sonlanmaktadır. Minberin ahşap kapı kanatlarındaki kare bölmelerde

sekiz köşeli yıldız ve uçlarında lale motifi bulunmaktadır. Dikdörtgen şeklindeki orta kısımda ise, vazoda çiçek betimlemeleri görülmektedir (Şekil 6, 7, 8).

Şekil 6, 7, 8. Minber kapısı genel görünüşüyle üst kısımda kare bölümde bulunan uçları lale ile sonlanan sekiz köşeli yıldız

5. Minber Kapı Kanatlarının Özellikleri / Oluşan Hasar ve Bozulmalar

Minberin 165 x 37 cm ve 165.5 x 37.5 cm ölçülerindeki iki kanatlı ahşap kapısı, günümüze özgün boyut ve malzemesiyle ulaşmış olup, üzerinde farklı tür ve boyutlarda hasar tespit edilmiştir. Bunlar hatalı boyama, parça kopması, boyada çatlama ve dökülmeler ile metal elemanlarda oluşan korozyondur.

Minber Kapı Kanatlarının Ahşap Elemanları

Minber kapı kanatlarını oluşturan ahşap elemanlar üzerinde yapılan karşılaştırmalı görsel analizlere (İnce kesit analizi ile türleri tespit edilen diğer ahşap elemanlarla karşılaştırılma sonucunda) göre, kapı kanatlarının desenli bölümlerinde (aynalarında) ceviz, serenlerinde kara kavak, kakmalarında (motiflerinde) ıhlamur ağacı kullanıldığı tespit edilmiştir.

Minber Kapı Kanatları Üzerinde Bulunan Boya Katları ve Özellikleri

Minber kapı kanatları ahşap yüzeyinden alınan boya örneğinin stratigrafi analizinde, kapının

Şekil 9. Desenlerin olduğu bölümlerdeki boya katmanları

Şekil 10. Desenlerin olmadığı bölümlerdeki boya katmanları

Şekil 11, 12. Desenlerin olduğu ve olmadığı bölümlerdeki boya katmanları

bezemesiz bölümlerinde (serenlerinde); altta, spot test analizinde hem protein hem de yağ içerikli bir bağlayıcı kullanıldığı belirlenen yeşil renkli boya tabakası tespit edilmiştir. Spot boya analizinde, bu boya tabakasının yüzeyinde (en üst tabakasında) bulunan beyaz renkli boya tabakasının yağlıboya olduğu tespit edilmiştir. Kapının tablalarında, fonda ve kakma süslemeli bölümlerinin en üstünde, kısmen kararmış (degrade olmuş) vernik

Şekil 13. Boyanarak kapatılmış yatay çift çiçek motifli Şekil 14, 15. Kapı kanatlarının zemine yakın kısımlarında oluşan parça kayıpları

Şekil 16, 17. Ahşap kapı kanatları üzerindeki niteliksiz boyada oluşan tahribatlar

tabakası, bunun altında, yeşil ve krem renkli iki boya tabakasının bulunduğu görülmüştür. Bu motiflerin yaprak vb. bölümlerinin genelinde yıldız boya olmakla beraber, altın varak tabakası kalıntılarının da bulunduğu görülmüştür. Spot test sonucunda, hem boya tabakalarında hem de yıldız boya tabakasında, bağlayıcı olarak yağ ve protein esaslı malzemelerin birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir.

Boya tabakaları üzerinde yapılan çalışmalarda, boya tabakaları dışında kapının orijinal halinin cilalı olduğu tespit edilmiştir (Şekil 11, 12).

- Yıldız boya ve altın varak kalıntıları): Kakma tekniği ile yapılan motifler üzerinde kullanılmıştır.

- Krem rengi: Kakma tekniği ile yapılan motiflerin çevresinde kullanılmıştır. Diğer boya tabakalarına nazaran, yumuşak ve kalın bir boya tabakasıdır.

- Beyaz boya: Kırılgan bir yapıya sahiptir. Motif olmayan yüzeylerde kullanılmıştır.

- Yeşil boya: Ahşap zeminde kullanılan boya katıdır. Kapının genelinde görülmektedir; yumuşak bir boyadır.

Özgün kapı zemininde bulunan bazı motifler beyaz renkli yağlıbo-

yayla yakın zamanda boyanmış, yatkın dörtgen (seren) kısımlardaki çift çiçek motifleri kapatılmıştır (Şekil 13). Hanefiler bölümü hariminde, mihrap üstünde bulunan bir pano-daki özgün harflerin, muhtemelen önceki dönem restorasyonları sırasında ya da bir cami görevlisi tarafından kabaca beyaz yağlıboya ile boyandığı düşünülmektedir. Diğer (yeşil ve krem renkli) boya tabakalarının ise, önceki dönemlerde yapılan onarımlar sırasında uygulandığı anlaşılmıştır. Bu onarımda, serenler ve motifler yeşil renge, tablalar krem rengine boyanmıştır. Bu uygulama sırasında ya da kısa bir süre sonra, yeşil renkli motiflerin yüzeyine altın varak uygulandığı, daha sonra da yıldız varak kaplandığı anlaşılmıştır. Pano üzerinde kullanılan beyaz boyanın cinsi ve tonu minber kapısı ile aynıdır. Ancak kapı kanatları üzerinde kullanılan yeşil ve krem rengi boya ile altın varak yerine uygulanan yıldız boya süslemeye yapının başka bölümlerinde rastlanmamıştır.

Parça kopması

Kapı kanatlarının zemine yakın kısımlarında yer yer aşınma ve kısmi parça kopmaları meydana gelmiştir. Bu aşınmanın, yapım

aşamasından kaynaklanabileceği ya da kapı kanatlarının açılıp kapanması sırasında oluşan sürtünmeden de oluşabileceği düşünülmektedir (Şekil 14, 15).

Boyada çatlama ve dökülmeler

Kapı kanatları üzerindeki çeşitli dönemlere ait boya tabakalarında; ortam sıcaklığının değişimine, buna bağlı olarak boyanın ve ahşabın kurumasına, boyut değişimlerinin farklılığına ve bağlayıcıların degradasyonu sonucunda boya tabakalarının kırılganlaşmasına bağlı olarak, çatlama ve dökülme şeklinde hasarlar meydana gelmiştir (Şekil 16, 17).

Metal elemanların üzerinde oluşan korozyon

Kapı kanatları üzerindeki metal (demir) elemanlarda yer yer korozyon meydana gelmiştir. Kapı kanatlarının ilk yapıldığı dönemde, bu metal elemanlara hiçbir koruyucu sürülmediğinden korozyon oluştuğu ve bu nedenle eski olabilecekleri düşünülmektedir. Sonraki dönemlerde, korozyonlu yüzeylerin üzerine doğrudan yapılan boyamalarla, metallerin tamamen korozyona uğraması engellenmiştir (Şekil 18, 19).

Sekil 18, 19.
Kapı kanatları
üzerindeki metal
elemanlarda
oluşan korozyon

Sekil 20, 21.
Ahşap kapı
kanatları
üzerinde boya
sökücü ile
raspa yapılması

Sekil 22,
23. Metal
elemanların
dişçi motoru ile
temizlenmesi

6. Minber Kapı Kanatlarının Korunması İçin Yapılan Müdahaleler

Boya raspası

Hatalı boya uygulamalarının yapıldığı yüzeylere 5cm x 5cm boyutlarında karelaj oluşturulduktan sonra, metilen klorür esaslı boya sökücü kullanılarak araştırma raspası yapılmış, sırasıyla yıldız boya, beyaz ve yeşil boya katmanları temizlenerek mevcut ahşap zemine ulaşılmıştır. Daha sonra sistemli bir biçimde, 10 x 10 cm boyutlarındaki karelaj üzerinde kademeli olarak boya temizliği yapılmıştır. Yüzeye fırça ile uygulanan metilen klorür esaslı boya

sökücünün etkisini gösterme süreci takip edilmiş; yüzeydeki boyada kabarmalar meydana geldiğinde, boya yüzeyden spatülle sıyrılarak alınmıştır. En üstte bulunan beyaz renkli boya tabakası tamamen temizlendikten sonra altındaki yeşil renkli boya tabakasının temizliğine geçilmiştir. Yeşil boya tabakasının altında orijinal zemin olduğu için çalışma hızı yavaşlatılmış, daha ufak boyutlu alanlarda çalışma devam etmiştir. Özellikle kakmalı bölümlerde, boya sökücünün yüzeyden alınmasında daha hassas el aletleri kullanılmıştır. Kakma

teknigi ile oluşturulan orta kısımdaki kare ve dikdörtgen süslemeli kısımlardaki yıldız, krem ve yeşil boya tabakaları da boya sökücü kullanılarak, aynı yöntemle temizlenmiştir (Şekil 20, 21).

Minber kapısında yapılan çalışmalar sonrasında boya tabakası altında kalan bir motif daha ortaya çıkmıştır. Kare ve dikdörtgen bölmeleri birbirinden ayıran bölümdeki bu motif, üst üste bindirilmiş iki çiçeği andırmakta ve diğerlerinde görülen ince işçiliğin bu süslemede de devam ettiği görülmektedir.

Şekil 24, 25.
Metal elemanların tutunma gücü yüksek olan Hammerite boya ile boyanması

Şekil 26, 27.
Parça kopan kısımlarda tamamlama yapılması

Şekil 28, 29.
Yüzey koruyucu uygulaması

Metal elemanlardaki korozyonun temizliği ve boyanması

Ahşap kapı kanatları üzerinde bulunan metal aksamaların üzerindeki boyanın temizlenmesi işleminde de boya sökücü ve el aletleri⁶ kullanılmıştır. Boya temizliğinden sonra, demir (metal) elemanların yüzeyinde açık kırmızı renkte aktif korozyon tabakası olduğu tespit edilmiştir. El motoru⁷ ve ucuna takılan pirinç tel fırçalarla aktif korozyon tabakası metal elemanların yüzeyinden dikkatli bir şekilde temizlenmiştir (Şekil 22, 23). Temizlik sonrası-

da, tekrar korozyon tabakasının oluşmaması için vakit geçirmeksizin galvanik koruma özelliği de bulunan çinko esaslı antipas ile siyah renkli, çinko esaslı boya uygulanmıştır. Bu boyama işleminde ince uçlu fırçalar kullanılmıştır (Şekil 24, 25).

Eksik Ahşap Kısımların Tamamlanması

Kapı kanatlarının zemine yakın kısımlarında yer yer kopmuş ve mevcut olmayan parçaların yerine aynı cins (ceviz) ahşap malzeme ile tümlenme uygulaması yapılmıştır. Yeni ahşap parçalar, alıştırma

yöntemi ile gerekli boyutta, yerine göre hazırlanmış; PVA esaslı ağaç tutkalı ve işkenceler yardımıyla montajı yapılmıştır (Şekil 26, 27).

Yüzey Koruyucu Uygulaması

Tüm müdahale çalışmaları tamamlandıktan sonra, son işlem olarak kapı kanatları üzerine, sırasıyla % 2, 3 ve 5'lik konsantrasyonlarda hazırlanmış akrilik esaslı (paraloid B-72) polimer çözeltileri, hem sağlama hem de yüzey koruyucu⁸ olarak fırçayla sürülmüş ve uygulama tamamlanmıştır (Şekil 28, 29).

⁶ Boya sökümünde spatül, bistüri, dişçi çarkı vb. küçük el aletleri kullanılmıştır.

⁷ Ucuna aşındırıcı aparatlar takılabilen küçük el motoru.

⁸ Aseton içinde hazırlanmış % 2, 3, 5'lik paraloid B-72 çözeltileri.

7. Sonuç

Diyarbakır Ulu Camii kompleksi, hem yapıları hem süslemeleri hem de özgün yapı elemanlarıyla kentin anıtsal eserleri içerisinde önemli yeri olan bir yapılar topluluğudur.

Hanefiler bölümü bu yapı grubundaki en büyük ibadet alanı olup avlu güney kanadının tamamını oluşturmaktadır. Çalışma konusu olan minber ve minbere ait kapı kanatları 1824 (H. 1240) yılında Kethüda Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır (Sözen, 1971). Ulu Camii'nin 2010 - 2017 yılları arasında yapılan kapsamlı restorasyon çalışmalarındaki uygulamalardan biri de, "*Minber kapı kanatlarının koruma ve onarım çalışmaları*"dır. Yapılan hasar tespiti ve müdahalelerden sonra:

- Minber kapı kanatları üzerinde bulunan boya katmanlarının temizlenmesi ve zaman içerisinde yapılmış niteliksiz onarımların uzaklaştırılması, bu özgün yapı elemanının korunmasını sağlamış, ayrıca onarım öncesinde varlığı bilinmeyen, ince kakma işçiliğini ve desenleri ortaya çıkarmıştır.

- Ahşap kapı kanatlarında aynı cins ahşap malzeme ile yapılan tamamlama çalışması, caminin önemli bir parçası olan bu elemanların yapısal ve estetik olarak bütünlüğünü sağlamıştır.

- Kapı kanatlarındaki metal elemanlarda yapılan temizlik ve sonrasında yapılan koruyucu boyama işlemi; daha önce fark edilmeyen, ancak teknolojik açıdan belgesel niteliği yüksek, metal elemanların fark edilebilirliğini arttırmış ve bu demir aksam üzerinde oluşabilecek korozyon engellenmiştir.

- Yüzey koruyucu olarak uygulanan % 2, 3 ve 5'lik akrilik esaslı (paraloid B-72) polimer çözelti, ahşap kapıların yüzeylerindeki zayıflıkları gidererek yani sağlam-

Şekil 30. Minber kapı kanatlarının genel koruma uygulaması sonrası görünüşü

laştırarak, bu yüzeyleri dışarıdan gelebilecek toz, nem vb. zararlılara karşı koruyacak ve şeffaf yapısıyla mevcut süslemelerin görülebilmesini sağlayacaktır (Şekil 30).

- Tüm bu faydaların yanı sıra; basit bir çalışma gibi görünse de,

bu uygulamalardaki yaklaşımlar ve yöntemlerin teknik elemanlarca ciddiyle ve eksiksiz yerine getirilmesiyle; yapıya ait diğer özgün elemanların fark edilebilirliği arttırılacak, yapının da uzun süre korunması sağlanmış olacaktır.

KAYNAKLAR

1- Tuncer, O. C., 1996, *Diyarbakır Camileri*, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Diyarbakır.

2- Sözen, M., 1971, *Diyarbakır'da Türk Mimarisi*, Ankara.